

de sixties in woord en beeld

De zestiger jaren vertegenwoordigen een maatschappelijke omslag waar we anno 2011 met voldoening en trots op terugkijken. De popmuziek en jongeren-cultuur braken massaal door, de groei van de economie zorgde voor

het begin van een structurele welvaartsstijging en de democratisering-golf maakte een eind aan de zuilen en de regenten. Nieuwe woonwijken weerspiegelen al deze aspecten van moderniteit en gaven aan de begrippen

licht, lucht en ruimte een definitieve invulling. Eindelijk werd comfortabel wonen – naast de auto, tv en vakantie – voor een brede laag van de bevolking bereikbaar.

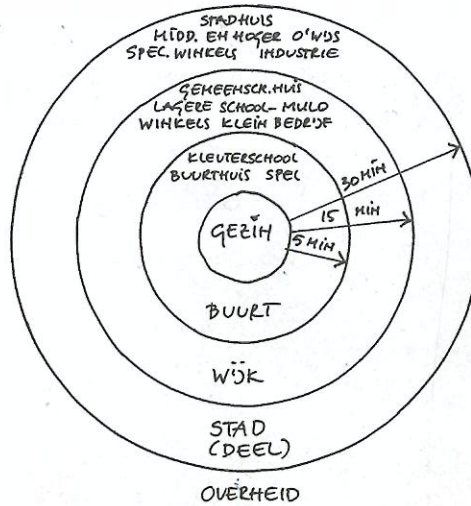
tekst martin liebregts en sandra arts,
BouwhulpGroep BV
foto's roel simons

En nu, veertig jaar later, is de vraag wat er van de droom van een maakbare samenleving over is. Welke aanpassingen zijn nu nodig om in het dagelijks leven van de 21^e eeuw hun bijdrage te kunnen leveren aan de realisatie van de droom van zijn bewoners – dat wil zeggen, een plek waar men graag woont? Aan de hand van negen thema's wordt in beeld gebracht wat er op dit moment te zeggen is over de zestigerjarenwijken.

UNIFORMITEIT

De aanwezige uniformiteit van het doorzontype is dominant. En dan gaat het niet in de eerste plaats om de plattegrond, want die spreekt voor zich, maar om het beeld en de grootte. Het perceel van een tussenwoning is in Nederland circa 150 m² met voor- en achtertuin. De begane grond varieert tussen de 45 m² en 55 m² bruto vloeroppervlak. Er zijn drie dakkappen te onderscheiden. En dat is het! Als je dit op een rij zet, is er voldoende mogelijkheid om in de toekomst te differentiëren; zowel qua uitbouw, aanbouw als dakopbouw is het volume met 50 m³ verder te vergroten, in totaal kan de woning van 300 m³ naar 450 m³ toenemen. Ook het beeld, ofwel de gevelarchitectuur, biedt alle ruimte. Er is dus voldoende ruimte voor transformatie – al of niet in combinatie met een grotere mate van individualiteit – van het bestaande beeld met behoud van de oorspronkelijke eigenschappen 'huisje, boompje, beestje'. De plattegrond van de doorzonwoning heeft dus alle eigenschappen om de volgende generatie passend woonplezier te bieden.

DE GELEDINGS VAN DE STAD

MONOFUNCTIONALITEIT EN FUNCTIESCHEIDING

Het werken is bij de opzet van de wijken bijna volledig verdwenen of verbanen. Elke functie kreeg zijn eigen zelfstandige ruimte toebedeeld. In de afgelopen decennia hebben we ontdekt dat de combinatie van wonen en werken steeds belangrijker wordt, nog versterkt door de digitale wereld. En winkelen doen we ook al achter de pc.

FUNCTIESCHEIDING

Nooit in de geschiedenis is de functiescheiding zo ver doorgevoerd als in de stedenbouw van na de WO II. Zelfs het winkeltje op de hoek verdween en werd ondergebracht op een centrale plek, veelal omringd door kerk en school. Nu, zestig jaar later, ontstaan in de woningen allerlei thuiswerkplekken, meestal verborgen voor de bezoeker en alleen herkenbaar aan een bordje bij de voordeur.

Elk stukje grond is in de naoorlogse periode bij wijze van spreken bestemd voor wonen, speelgroen, kijkgroen, verblijfgroen, parkeren, garages et cetera. Alles is geordend vanuit een visie van samenleven die zijn tijd deels heeft gehad. De buurt, de wijk is nu eenmaal niet de schaal waarop het leven zich momenteel afspeelt.

De organisch gegroeide stad als alternatief is niet te reproduceren.

DE UNIFORMITEIT VAN HET WONINGAANBOD Ofwel het ontbreken van differentiatie. Het merendeel van de woningen is gebouwd voor het doorsnee gezin met twee kinderen, waarvan het inkomen van de ouders niet al te veel verschilde. Nu is bijna 70 procent van de huishoudens een- en tweepersoons en is het verschil in inkomen relatief groot.

SOBERE STRENGPERSARCHITECTUUR Die wordt gekenmerkt door eenvoud, herhaling en het ontbreken van ornament. Zorgvuldig vormgegeven in de lijn van de moderne architectuur zonder franje, vaak met een hellend dak als verbinding met het verleden.

DE STEMPEL ALS STEDENBOUWKUNDIGE ORDENING De wijk, de buurt wordt een verzameling van herhalende ensembles waarbij verschillende woningtypen en buitenruimten als een geheel worden vormgegeven. Niet de traditionele stedenbouwkundige elementen zoals bouwblok, straat, laan, plein of park zijn de bouwstenen, maar een nieuw vormgegeven eenheid met gemeenschappelijke ruimte en woonstraten in een herhalend patroon.

Maar wel is het noodzakelijk in de monofunctionele wijken uit de naoorlogse periode – in het bijzonder die uit de jaren zestig – meer ruimte voor 'leven' te scheppen. Het is noodzaak een lint van locaties en plekken te benoemen, waar naast wonen ook andere activiteiten plaats kunnen vinden. Hoofdroutes die zich zo kunnen ontwikkelen tot gebieden, die meer het karakter van openbare ruimte krijgen dan van een gesloten woonmilieu, en die zich tevens als beeld kunnen onderscheiden.

SOBERE STRENGPERSARCHITECTUUR

Met de architectuur van de afzonderlijke woning is niets mis. De verhoudingen van de gevels kloppen. Met zorg is er vormgegeven aan de principes van het Moderne Bouwen. Alleen de hellende daken verwijzen nog naar het verleden. In die zin onderscheiden de jaren zestig zich van de periode erna, waarin er qua textuur en geleding vaak minder respect was voor de wetten van de schoonheid.

Nog steeds kunnen de eenvoud en de herhaling beroeren als uitdrukking van een machine, de gelijkheid en de zoektocht naar de essentiële eenvoud. Maar de herhaling waarover het zich uitstrekt, is qua omvang in de huidige beleving te groot. Het duidelijk te onderscheiden ensemble ontbreekt als het ware en alleen de kenner ziet nog het verschil.

WINKELCENTRA

Het zijn de eerste winkelcentra die direct al ruimte boden aan de opkomende zelfbedieningsmarkt, en die door de flexibiliteit van de structuur de mogelijkheden in zich droegen om zich aan te passen aan de veranderende omstandigheden. In de loop der jaren zijn de bakker, slager en groenteboer verdwenen en zijn er meerdere supermarkten voor in de plaats gekomen.

Het ideale eiland met de dagelijkse voorzieningen heeft een andere context gekregen. De wereld is in de afgelopen vijftig jaar structureel veranderd. De kunst is nu om de winkelcentra uit het verleden met het herhalend beeld als eiland van voorzieningen een nieuwe plaats te geven in de woonwijk van de toekomst. In combinatie met hoogbouw ontwikkelen ze zich als nieuwe oriëntatiepunten.

WINKELCENTRA ALS EEN HERHALEND BEELD De concepten voor de winkelcentra zijn de afgelopen vijftig jaar bijna niet meer veranderd. Tot de vijftiger jaren vormden deze centra nog een onderdeel van het stratenpatroon als een lint. Na 1960 worden het zelfstandige eilanden, vaak ook nog naar binnen gericht. (foto boven)

HET IMPONERENDE GROENCASCO EN DE 'LEGE' RUIMTE Deze ruimten met bomen van meer dan zestig jaar oud, en met afmetingen die nooit meer geëvenaard zijn, vormen de basis voor het begrip licht, lucht en ruimte. Ooit boden ze de gelegenheid tot allerlei vormen van recreatie. Nu de bevolking gewijzigd is, vormen het 'lege' ruimten.

**DE VERDWENEN, RESPECTIEVE-
LIJK LEGE SCHOLEN, KERKEN EN
BUURTHUIZEN** De ruimtelijke
ordering werd oorspronkelijk
ondersteund door een combina-
tie van centrale voorzieningen op
wijkniveau: kerk, school, buurt-
huis en winkels. Bijna al deze
voorzieningen verdwijnen voor
een deel. In de loop van bijna
vijftig jaar is de bevolking in de
wijk afgenomen met zo'n 40
procent (kleinere huishoudens)
en zijn de voorzieningen op een
andere schaal georganiseerd.

**DE OPKOMST VAN DE GAMMA-
CULTUUR** Ooit was de liguster-
en beukenhaag naast de gemet-
selde muur de scheiding tussen
openbare en privé ruimte. Een
soort nieuwe nette soberheid
doet zijn intrede door de houten
erfafscheiding die steeds meer
het beeld van deze wijk domi-
neert en het beeld verarmt.

STEMPELS

In de jaren zestig wijkten probeerde men een scheiding aan te brengen tussen het doorgaande autoverkeer en het wonen. Binnen de wijk-/buurtuitvalswegen werden zich herhalende stedenbouwkundige eenheden – zogenaamde stempels – aangebracht, met woonstraten en veelal met gebruik van meerdere woongebouwtypen. Al het doorgaande verkeer wordt buiten de buurt omgeleid, waardoor een rustig woongebied is gerealiseerd met een zo groot mogelijke veiligheid voor de jeugd. Elke buurt of wijk wordt gekenmerkt door zijn eigen specifieke stempels. Maar voor bijna alle stempels geldt dat er woonstraten en/of woonerven gerealiseerd worden, die vrij blijven van (doorgaand) gemotoriseerd verkeer.

IMPONEREND GROENCASCO

De groenvoorzieningen worden gedragen door bomen, die door hun leeftijd indruk maken. Maar het gebruik van de voorzieningen is beperkt. Ondanks de toename van het autogebruik blijven de buurten en wijken toch een 'leeg' beeld oproepen. Deels wordt dit veroorzaakt door de afname van het aantal bewoners – ongeveer een halvering – en de vervanging van gezinnen door een- en tweepersoonshuishoudens. Bijna niemand is overdag aanwezig. Het is stil geworden. Met andere woorden, gebruikers van het verleden – vaak moeders en kinderen – zijn verdwenen. En de auto's die 's avonds de omgeving in beslag nemen, veranderen niets aan dit beeld. Het wordt dus belangrijk om vanuit het nieuwe gebruik te kijken naar de beschikbare fysieke ruimte en te onderzoeken hoe deze beter benut kan worden. Het beter benutten begint

met de (her)waardering van het aanwezige groencasco. In dat opzicht zijn het imponerende wijken met bomen van vijftig tot zestig jaar oud.

VERDWENEN KERKEN

De ontzuiling heeft ertoe bijgedragen dat de kerken leegliepen en overbodig werden. In de afgelopen decennia heeft dit veelvuldig geleid tot sloop en de bouw van appartementen. Hierdoor is er niet eens ruimte ontstaan voor een eigen geschiedenis van de wijk. De kerken verdwenen binnen dertig jaar na hun bouw. Juist de gebouwen die zich qua architectuur en aandacht onderscheidden van de omgeving, vielen onder de slopershamer. Nog voor de bewoners gewend waren aan de architectuur, stond er al iets nieuws – vaak vlak, met weinig zeggingskracht. Hetzelfde geldt voor de schoolgebouwen, die versneld verdwijnen. Men vergeet dat kerken en schoolgebouwen essentiële onderdelen zijn van het collectieve geheugen. Veel bewoners hebben er een relatie mee. En alleen daarom al zouden we er extra zorgvuldig mee om moeten gaan. Wil een buurt of wijk een plek worden om te wonen, dan zal er ruimte moeten zijn voor dit geheugen.

AUTO'S IN HET GELID

De visie op de parkeerbehoefte anno jaren vijftig, toen de plannen voor de jarenzestigwijken werden ontwikkeld, is beperkt. Voor parkeren werd gerekend op 1 auto op 8 arbeiderswoningen en 1 auto op 3 middenstandswoningen. Dus minder dan 0,2 auto per woning. Deze terugblik is bedoeld om te laten zien dat de oorspronkelijke ideeën

achter de fysieke woonomgeving totaal achterhaald zijn, maar dat de omgeving er nog steeds staat en functioneert. Deze kennis kan helpen om opnieuw naar de zwakke en sterke kanten van de huidige wijken te kijken en wat resteert, is de fysieke structuur in een nieuwe maatschappelijke context. Uiteindelijk is het oorspronkelijke organisatieprincipe verdwenen (de kerk, school en dergelijke) en heeft de auto een onverwachte dominante plaats ingenomen. Oorspronkelijk weerspiegelden de garages het autogebruik (0,2 per woning), nu staan de auto's op straat in het gelid opgesteld (0,9 per woning).

OPKOMST VAN DE GAMMA-CULTUUR

In de jaren vijftig en zestig domineerde de ligusterhaag de tuinen van de rijtjeswoning, soms afgewisseld met meidoorn, beukenhaag of laurierkers. Het groene karakter van de wijken werd er extra door versterkt. Een goed geknipte ligusterhaag was de trots van bijna elke bewoner. De bewoners waren een soort pioniers, die de grootschalige stadsuitbreidingen gingen bewonen. Zij combineerden de nieuw verworven luxe met de traditie uit het verleden. De ligusterhaag was hiervoor het symbool. De paaltjes met draad vormden de lijn waarop de plantjes uitgezet werden. Maar nu, zoveel jaren later, is er veel veranderd. De bewoner woont meer op zichzelf en van een gemeenschap is niet zonder meer sprake. In zo'n situatie probeert eenieder zo veel grond goed omheind te krijgen door de nieuwe Gamma-cultuur, met uniforme houten erfafscheidingen.

AUTO'S EN GARAGES IN HET GELID Het aantal auto's is sinds de bouw van deze wijken verachtvoudigd. Door de bouw van garages, die in de stempel een ordenende rol spelen, werd hier enigszins op geanticipeerd. Ook de auto kwam voor het volk steeds meer binnen handbereik.

